

Βιβλιοκρισίες Βιβλιοπαρουσιάσεις

Για το βιβλίο

Αλέξης Δημαράς, 1936-2006: Ξεφυλλίζοντας 70 χρόνια παιδείας, Σχολή Μωραΐτη, Αθήνα 2007, 211 σ.

Έλλη Δρούλια

Παιδεία με ρίζες...

Τρίτη 20 Νοεμβρίου 2007, και ώρα 7.00 μ.μ., στο Θέατρο της Σχολής Μωραΐτη, με την ευκαιρία συμπλήρωσης 70 χρόνων από την λειτουργία της Σχολής, παρουσιάστηκε επετειακό λεύκωμά της. Η αίθουσα του θεάτρου, ο χώρος πολλαπλών χρήσεων του Σχολείου μιας σχεδιάστηκε που να φιλοξενεί από μαθητικές θεατρικές και εορταστικές παραστάσεις, τις συγκεντρώσεις γονέων και κάθε είδους εκδηλώσεις, ήταν τέλεια γεμάτη. Ούτε μια άδεια καρέκλα μα και κανένας όρθιος ακροατής. Το λεύκωμα παρουσίασαν ο δημοσιογράφος, καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου Νίκος Μπακουνάκης, η μαθήτρια του σχολείου Χλόη Πάσχου-Κεφάλα, ο ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Νίκος Χουρμουζιάδης και ο απόφοιτος Χάρης Πετρόπουλος. Ο καθένας από τους παρουσιαστές είχε να πει πολλά για το σχολείο και για την δουλειά που παρουσιάζει το λεύκωμα.

Την εκδήλωση έκλεισε ο Αλέξης Δημαράς, ο δημιουργός του λευκώματος, αναπόσπαστο μέρος της σημερινής όψης του Σχολείου, καθηγητής και στέλεχός του, ιστορικός της εκπαίδευσης, ειδικός στα παιδευτικά του νέου ελληνικού κράτους, επιμελητής των ιστορικών τεκμηρίων των ετών 1821-1967 του δίτομου *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε* που κυκλοφόρησε τα χρόνια 1973-1974 από την Βιβλιοθήκη Νέα Ελληνική του Ερμή, συνυπόγραψε το 2008 με την Βάσω Βασιλού-Παπαγεωργίου, την αναδρομή 170 χρόνων ελληνικής εκπαίδευσης με λόγια και εικόνες, *Από το κοντύλι στον υπολογιστή*, που κυκλοφόρησε από το Μεταίχμιο με τη συνεργασία του ΕΛΙΑ. Από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στο Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, αφοσιωμένος εξαντλητικά στο θέμα του. Πανόπτης του σχετικού υλικού ελέγχει την συνολική εικόνα της ελληνικής παιδείας ενώ έχει εισηγηθεί και συγκεκριμένες προτάσεις για ζητήματά της που χρόνια αναζητούν λύσεις.

Τα λευκώματα αποτελούν ειδική κατηγορία βιβλίων. Συγκεντρώνουν εικαστικά τεκμήρια κυρίως, -φωτογραφίες γκραβούρες, έργα τέχνης, σχέδια, χάρτες, κ.ά.- και συνοδεύονται από πληροφορίες για ένα θέμα, τόπο, γεγονός, πρόσωπο. Η πληροφορία τους επικεντρώνεται στην εικόνα που υποστηρίζεται από επεξηγηματικά σχόλια, μικρά εύληπτα κείμενα, ευανάγνωστα παραθέματα. Οι αναγνώστες προσλαμβάνουν την οπτική παράσταση, την επεξεργάζονται αρχικά άμεσα και μόνοι τους, και στην συνέχεια, και εφόσον αισθάνονται την ανά-

γκη, προστρέχουν στα λόγια. Το σχήμα τους είναι συνήθως μεγαλύτερο, ή ασυνήθιστο, τετράγωνο ή ορθογώνιο για παράδειγμα. Μπορεί να είναι παρουσιασμένα σε ένα προστατευτικό κουτί. Το εξώφυλλο είναι σκληρό και το χαρτί τους βαρύτερο και πολυτελέστερο. Είναι βιβλία που σε μια δημόσια βιβλιοθήκη μπαίνουν στα χαμηλότερα ράφια λόγω του μεγέθους και του βάρους τους, στα βιβλιοπωλεία διακοσμούν την βιτρίνα και στα σπίτια μένουν σε κοινή θέα για ένα χρονικό διάστημα, σχεδόν σαν αντικείμενα με σκοπό την διακόσμηση του χώρου, στην υποδοχή, στο σαλόνι, βιβλία για το τραπέζι του καφέ έως ότου ξεπεραστούν και αντικατασταθούν από άλλα νεότερης έκδοσης λευκώματα, εκτός και αν έχουν διαχρονική συναισθηματική αξία. Είναι δε βιβλία που κατεξοχήν δωρίζονται.

Η έκδοση λευκωμάτων έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, καθώς ο χαρακτήρας τους προσιδιάζει στον τρόπο επικοινωνίας της εποχής μας. Χάρη στην επιρροή και την επίδραση του κινηματογράφου αρχικά, της τηλεόρασης και των νέων τεχνολογιών η μετάδοση είναι βασισμένη στην δύναμη της εικόνας που βρίσκεται παντού, μας περιτριγυρίζει σε κλειστούς και ανοικτούς χώρους. Εικόνες κινούμενες, ομιλούσες, τεράστιων διαστάσεων, τέλειαι και ακριβούς απόδοσης, καλλιτεχνικές και προκλητικές, εικόνες διαδραστικές που συνδυάζουν μια σειρά χαρακτηριστικών. Ο θρίαμβος της παραστατικότητας και τα λευκώματα είναι η έντυπη έκδοσή της σύγχρονης τάσης για περισσότερη εικόνα και αναλογικά λιγότερο λόγο.

Η παραγωγή των φωτογραφικών λευκωμάτων εντατικοποιήθηκε γύρο στα τέλη της δεκαετίας του 1980 (και τι σύμπτωση είναι αυτή να το διαβάσω τώρα ακριβώς που το σκέφτομαι και το γράφω και στο πρόσφατο βιβλίο της Μαριάννας Κορομηλά). Από τότε έως σήμερα, σχεδόν τριάντα χρόνια αργότερα, η κυκλοφορία τους έχει πολύ πυκνώσει. Οι κατάλογοι μουσείων εμφανίζονται με λευκωματική μορφή, τα πολιτιστικά τμήματα των Δήμων και Κοινοτήτων έχουν μπει στο χορό ακολουθώντας το πνεύμα της ανάδειξης των χαρακτηριστικών και τοπίων του κάθε τόπου. Ορισμένοι εκδοτικοί οίκοι έχουν καθιερωθεί ως οίκοι που εξειδικεύονται στην έκδοση λευκωμάτων. Διαθέτουν τα κατάλληλα εκτυπωτικά μηχανήματα τα οποία εγγυώνται την άριστη ποιότητα, τον ακριβή διαχωρισμό και την υψηλή απόδοση των χρωμάτων και κατέχουν την τεχνογνωσία και την εμπειρία στον συγκεκριμένο τομέα.

Μια υποκατηγορία των λευκωμάτων είναι τα αναμνηστικά και επετειακά που αναφέρονται σε ένα πρόσωπο, σε μια επέτειο

Η Έλλη Δρούλια είναι ιστορικός και εργάζεται στην Βιβλιοθήκη της Βουλής.

συμπλήρωσης ορισμένου χρόνου από την ίδρυση ενός οργανισμού ή από ένα γεγονός. Αυτής της κατηγορίας τα λευκώματα, είναι οι ίδιοι οι φορείς που μεριμνούν για την σύνταξή τους, τα εκδίδουν και συχνά φροντίζουν για την διακίνησή τους. Αναμφίβολα είναι εκδόσεις αυτοαναφορικές και στις περισσότερες των περιπτώσεων αυτονόητα υπερασπίζονται τις επιλογές της διαδρομής τους, απεκδύονται της ευθύνες αποτυχημένων επιλογών και για να τις δικαιολογούν επικαλούνται τις συγκυρίες, και άλλες εξωτερικές αιτίες. Συχνά πυκνά είναι αποκλειστικά αυτοεπαινετικές αλλά σε άλλες περιπτώσεις, παράλληλα, αναδύεται πλούσιο υλικό, δομημένο χρονολογικά ή θεματικά που έχει να προσθέσει πληροφόρηση.

Με την ευκαιρία επετείων οι φορείς ανατρέχουν στο παρελθόν τους, στα αρχεία που έχουν παράγει οι ίδιοι, σε ανθρώπους που έχουν παρακολουθήσει την πορεία για μακρύ διάστημα, στον Τύπο της εποχής τους, στους αρμόδιους υπεύθυνους φορείς στους οποίους υπάγονται, σε συγκριτικά στοιχεία. Είναι σύνηθες φαινόμενο τα αρχεία των φορέων να μην έχουν διατηρηθεί από τους ίδιους, να έχουν αφεθεί πίσω σε μια μετακόμιση, να έχουν δοθεί για πολτοποίηση, να έχουν πεταχτεί απλά στα σκουπίδια, να έχουν εγκαταλειφθεί πρώτα να σαπίσουν σε κάποιο υπόγειο και στη συνέχεια να έχουν απομακρυνθεί. Σενάρια έλλειψης αρχειοκής συνείδησης που αντανakλά έλλειψη πίστεως στο έργο και την προοπτική του ίδιου του φορέα. Μπορεί, ακόμα, να έχουν καταστραφεί κάτω από ειδικές συνθήκες (πολέμους, φυσικές καταστροφές όπως είναι οι φωτιές, οι πλημμύρες, οι σεισμοί, κλπ). Και μπορεί να έχουν διασωθεί μερικά ή συνολικά μεν αλλά να είναι παραμελημένα, να βρίσκονται σε άσχημη κατάσταση, οπότε να απαιτείται μια νέα επεξεργασία και καταγραφή. Τα λευκώματα στηρίζονται στο διαθέσιμο υλικό, φορές αποσπασματικό, με μεγάλα κενά αλλά πάντως περνούν την πληροφόρηση σε μια νέα μορφή και περισώζουν ό,τι έχει καταφέρει να επιζήσει του αμείλικτου περάσματος του χρόνου και της ανθρώπινης αδιαφορίας και άγνοιας.

Στην σύγχρονη Ελλάδα, μόλις πρόσφατα, οι διάφοροι φορείς και θεσμοί έσкупαν προς το παρελθόν τους. Μάλλον εντυπωσιασμένοι και οι ίδιοι με το επίτευγμα της επιβίωσής τους, επέλεξαν την δημοσίευση λευκωμάτων για να υπογραμμίσουν την πολύχρονη παρουσία τους. Αναζήτησαν την ταυτότητά τους και ζήτησαν να ενδυναμώσουν το κύρος τους. Κατά κύμα-

τα παράχθηκαν επετειακές εκδόσεις, το είδος εμπλουτίστηκε, άρχισε να δημιουργείται μια σειρά, ένα know how λευκωμάτων, κάτι στο ύφος μιας παράδοσης. Έχουν κυκλοφορήσει επετειακές εκδόσεις από μια ποικιλία τμημάτων του κοινωνικού χώρου: επίσημων κρατικών και ιδιωτικών φορέων, οργανισμών, ιδρυμάτων, επαγγελματικών σωματείων, τοπικών συλλόγων, επιχειρήσεων ελληνικών και ξένων που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Πολλές μικρο-ιστορίες μέσα στην μεγαλύτερη διαχρονία της ιστορίας. Ενδεικτικά και επουδενί εξαντλητικά σταχυολογώ, μάλλον πρόχειρα, εδώ ορισμένα που ανήκουν στην κατηγορία: του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών, για τα 175 χρόνια των Ελληνικών Ταχυδρομείων, για τις επιχειρήσεις μπισκότων Παπαδοπούλου, για τα 100 χρόνια των τσιμέντων Τιτάν, για τα 75 χρόνια της καπνοβιομηχανίας Παπαστράτος: όσον αφορά την έρευνα και την εκπαίδευση: για τα 80 χρόνια του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, για τα 50 χρόνια από την ίδρυση του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, για τα 40 χρόνια δημιουργικής προσφοράς του Ιδρύματος Θεοτόκος: για την παρουσία εταιρειών και οργανισμών ξένων ενδιαφερόντων όπως για παράδειγμα για τα 80 χρόνια της Shell, τα 60 χρόνια λειτουργίας του Ιδρύματος υποτροφιών Fulbright στην Ελλάδα, και αρκετά άλλα.

Στον τομέα της ελληνικής ιδιωτικής εκπαίδευσης και της έρευνας υπάρχει ένα κενό. Η πορεία και η συμβολή ιδιωτικών παραγόντων στην παιδεία δεν έχει την καταγεγραμμένη ιστορία της, τον απολογισμό της. Δεν είναι γνωστή η τυχόν πιλοτική πρωτοπορία που μπορεί να έχει φέρει ο ιδιωτικός εκπαιδευτικός χώρος, οι περιοχές πειραματισμού, ακόμα και οι αποτυχίες, προς αποφυγή. Η αλληλοεπίδραση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης, αν λειτουργεί ως συγκοινωνούντα δοχεία ή απλά ανταγωνιστικά: αν αυτό ισχύει και για το μαθητικό δυναμικό και τους διδακτικό προσωπικό. Ποιες ανάγκες και αδυναμίες έχουν καλύψει ή καλύπτουν σήμερα τα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, ο ρόλος των ιδιωτικών αλλοδαπών σχολείων (ιδρυμένα από ιεραποστόλους τον 19ο αιώνα, το Γαλλικό, η Γερμανική, τα Αμερικανικά Κολέγια, κλπ), μια συνολική εικόνα. Θα βοηθούσε να υπάρχει κάτι προς αυτήν την κατεύθυνση και στην συζήτηση για την ιδιωτική παιδεία σε πανεπιστημιακό επίπεδο. Υπό αυτό το πρίσμα, η ιστορία των 70 χρόνων της Σχολής Μπερζάν-Μωραΐτη αποτελεί μια σημαντική συμβολή στην διήγηση της ιδιωτικής ελληνικής εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με το Εισαγωγικό Σημείωμα το λεύκωμα, στον σχεδιασμό του, είχε διπλή στόχευση. Η πρώτη ομάδα στην οποία απευθύνεται είναι, κατά βάθος, οι μαθητές και συντελεστές της Σχολής Μωραΐτη, εκείνοι που έχουν προσωπικές εμπειρίες. Η δεύτερη είναι η ομάδα που αναζητά ουσιαστική πληροφόρηση για τα εκπαιδευτικά και ειδικά για την ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα, η επιστημονική κοινότητα. Ενώ η πρώτη ικανοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό, η δεύτερη στόχευση στάθηκε δύσκολο να πραγματοποιηθεί, μιας και λείπουν ζωτικά στοιχεία με αποτέλεσμα να μην επιτρέπεται η ατόφια επιστημονική προσέγγιση. Η πρώτη κατάφερε να υπερκεράσει τις δυσκολίες και να συγκεντρώσει άφθονα τεκμήρια, προσωπικές μαρτυρίες και αντίστοιχο στηρικτικό υλικό. Επιλέγηκε η χρονογραφική παρουσίαση που επιτρέπει παρεμβάσεις στην χρονολογική αφήγηση ενώ παράλληλα δίνεται μια εικόνα των γεγονότων της αντίστοιχης εποχής που χωρίς αμφιβολία, ασκούν πολλαπλές επιδράσεις στον τρόπο λειτουργίας τα Σχολής. Τις ευχαριστίες, τα εισαγωγικά λόγια της Χρυσάνθης Μωραΐτη-Καρτάλη, πρωτότοκης κόρης του Αντώνη Μωραΐτη, ακολουθούν οκτώ κεφάλαια από την προπολεμική έναρξη λειτουργίας, το 1936 έως σήμερα.

Το ξεκίνημα του Σχολείου, τα χρόνια 1936-1940, συνδέεται με ευρύτερες κινήσεις στον χώρο της παιδείας και του πολιτισμού γενικότερα, μιας ομάδας ξεχωριστών ανθρώπων που αποτελούσαν τον «Σύνδεσμο Ανθρωπιστικής Μορφώσεως». Η ίδρυση ενός σχολείου οφείλεται στον Κάρολο Λ. Μπερζάν (1895-1952) που η ονομασία του σταθεροποιήθηκε σε «Πρότυπον Λύκειον Αθηνών». Περιλάμβανε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, υπογράμμιζε την στήριξη των αδύναμων μαθητών, την υποχρεωτική διδασκαλία της γερμανικής γλώσσας και σημείωνε ότι στεγαζόταν σε κτίριο κατάλληλα εξοπλισμένο. Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφονται οι πρωτοποριακές προσεγγίσεις, οι τότε νέες ιδέες που σήμερα θεωρούνται απλά αυτονόητες, η σχολική ζωή, οι δυσκολίες όσον αφορά το εκπαιδευτικό νομικό πλαίσιο, η εποχή, οι αντιδράσεις ορισμένων γονέων σχετικά με το καινοτόμο «Τετράδιο Συνεργασίας» σχολείου-σπιτιού.

Ακολουθούν «Τα δύσκολα χρόνια: 1940-1952», με άλλα λόγια περιγράφεται η λειτουργία του Σχολείου κατά την διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, της Κατοχής και της Απελευθέρωσης και η προσπάθεια προς την ομαλοποίηση της σχολικής ζωής. Αναλύονται οι μαθητικές δραστηριό-

τητες, η δράση του Συλλόγου των Διδασκόντων, η ίδρυση του Συλλόγου των Αποφοίτων και της λειτουργίας Σχολής Γονέων. Πάντα παρατηρείται έμφαση στον αθλητισμό και στην διδασκαλία του μαθήματος των Νέων Ελληνικών. Σημαντικοί άνθρωποι διδάσκουν και το 1952, όταν πεθαίνει ο Κ. Μπερζάν, το Σχολείο περνάει στον φιλόλογο Αντώνη Μωραΐτη και μετακομίζει σε νέους χώρους στο Ψυχικό.

Τα επόμενα χρόνια, 1952-1967, η πορεία της Σχολής συνεχίζεται και εξακολουθεί να ανανεώνεται, μεταστεγάζεται σε νέο κτίριο ενώ συμβαίνει μια σειρά από έντονα γεγονότα στα ελληνικά εκπαιδευτικά πράγματα (κινητοποιήσεις, απεργίες, εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1964). Ο θεσμός της υποτροφίας εισάγεται προκειμένου να διευρυνθούν οι ευκαιρίες για μάθηση και ο Δωδεκάλογος του μαθητή αποτυπώνει αξίες όπως η συλλογικότητα, η αξιοπρέπεια, η αγωνιστικότητα, ο αυτοσεβασμός. Αναπτύσσεται εκδοτική δραστηριότητα που περιλαμβάνει όχι μόνο τα «Θέματα Παιδείας» αλλά και λογοτεχνικά και κριτικά κείμενα.

Έπεται η δύσκολη περίοδος της Δικτατορίας «Αναστολές και εξάρσεις: 1967-1974», περίοδος που βάζει το Σχολείο σε άμυνα χωρίς, όμως, να καταφέρνει να το υποτάξει και να το ισοπεδώσει. Οικοδομικές αλλαγές αλλάζουν την όψη του, δημιουργούνται δύο αμφιθεατρικά εργαστήρια Φυσικής και Χημείας, το διδακτικό προσωπικό πληθαίνει, οργανώνεται και αναπτύσσεται η Βιβλιοθήκη, δίνεται έμφαση στην Μαθητική Κοινότητα, καλλιεργούνται τα Καλλιτεχνικά, οι Όμιλοι βρίσκονται και πάλι στο επίκεντρο, ο αθλητισμός και τα σχολικά θέατρα προάγονται. Το 1972 ιδρύεται η Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας. Γόνιμη καταβολάδα της Σχολής Μωραΐτη που και τούτη έχει συμπληρώσει 35 χρόνια παρουσίας, οπότε ο Αντώνης Μωραΐτης την ίδρυσε με την δυναμική σύμπραξη πνευματικών ανθρώπων. Ανάμεσά τους και ο ιδιαίτερος Κωστής Σκαλιώρας, διακριτικός, δημιουργικός, αφοσιωμένος, με την εκτίμηση όλων για την ποιότητα του χαρακτήρα του και τις ποιότητες που έβαλε στα θεμέλια. Η Εταιρεία έχει να περηφανεύεται πλούσιους καρπούς: εκδοτικό έργο, διοργάνωση συνεδρίων, ένα πρόγραμμα διαλέξεων και σεμιναρίων που πραγματεύονται πάντα καίρια θέματα που απασχολούν την κοινωνία μας.

«Προσδοκίες και προσαρμογή: 1974-1981», όπως είναι φανερό και από τις χρονολογίες που ορίζουν αυτό το κεφάλαιο, αναφέρεται στην μεταδικτατορική περίο-

δο. Το κλίμα της πολιτειακής μεταστροφής στους δημοκρατικούς θεσμούς γέννησε αισιοδοξία για το επερχόμενο μέλλον. Τα σχολικά και διδακτικά βιβλία υστερούσαν κατά γενική ομολογία. Το ενδιαφέρον του Αντώνη Μωραΐτη ακούμπησε και αυτή την πλευρά της διδασκαλίας. Πέντε βιβλία που είχε επεξεργαστεί το διδακτικό προσωπικό του Σχολείου κρίθηκαν κατάλληλα και συμπεριλήφθηκαν στον κατάλογο του Υπουργείου Παιδείας. Αναβαθμίστηκε η διδασκαλία των Νέων Ελληνικών και συγχρόνως των ξένων γλωσσών. Λειτουργήσε εργαστήριο Φυσικής και Χημείας στο Δημοτικό. Στον διάλογο για την αναδιάρθρωση και αναθεώρηση των εκπαιδευτικών πραγμάτων δόθηκε λόγος και στους ίδιους τους μαθητές που τον εξέφραζαν μέσα από τα σχολικά έντυπα. Οι μαθητικές δραστηριότητες διευρύνθηκαν και κυριάρχησαν στην σχολική ζωή: θεατρικές παραστάσεις, ελληνικοί και ξένοι λαϊκοί χοροί, εκθέσεις σχεδίου στο Ζάππειο, δημόσιες κινηματογραφικές προβολές, μια συνεχής κίνηση γύρω από τον πολιτισμό και την συμμετοχική γνώση. Στην φωτογραφία του διδακτικού προσωπικού των ετών 1975-1976, τραβηγμένη στο Θέατρο του Σχολείου, τα κεφαλάκια των διδασκόντων –τα περισσότερα χαμογελαστά– δεν διαφέρουν από μακριά και πολύ από τα κεφάλια των μαθητών. Στην φωτογραφία νέοι και δημιουργικοί. Πολλοί από αυτούς, σήμερα, δεν υπάρχουν πια.

Ένα κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στον «Αντώνη Μωραΐτη: 1914-1981», του ανθρώπου που είχε μια πρόταση για την ελληνική εκπαίδευση, έφτιαξε την ευκαιρία να την υλοποιήσει, εμπνέοντας τους κατάλληλους ανθρώπους γύρω του. Αυτό που άφησε για τους μαθητές και τις μαθήτριες είναι μια σφραγίδα «προϊόντων» ειδικής κοπής, με χαρακτηριστικά εμποτισμένα με τις αξίες για το άτομο και το σύνολο, την ευρύτητα της έννοιας γνώση. Τα συνοδευτικά κείμενα του κεφαλαίου είναι όλα αποσπάσματα χαρακτηριστικών λόγων του, κειμένων στενών συνεργατών του και ανθρώπων που εκτιμούσαν την προσπάθειά του, ντυμένα με φωτογραφίες προσωπικών εγγράφων και χειρογράφων του, δημοσιεύματα από τον Τύπο, στιγμιότυπα.

Το ορόσημο μιας άλλης εποχής για το Σχολείο σηματοδότησε ο θάνατος του Αντώνη Μωραΐτη τον Νοέμβριο του 1981, οπότε η γενική διοίκηση πέρασε στην Χρυσάνθη Μωραΐτη-Καρτάλη. «Παράδοση και εκσυγχρονισμός: 1981-2006» είναι ένα κεφάλαιο με δομή θεματική, δίνει την εικόνα για όλες της βαθμίδες και τις σχολικές δραστηριότητες και αναλύει τις δύο

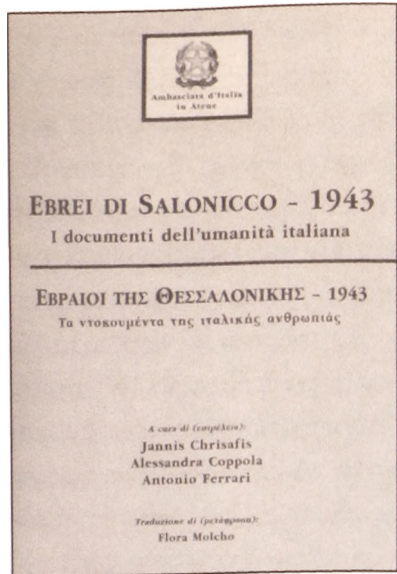
κυρίαρχες τομές: την ίδρυση του τμήματος Διεθνούς Απολυτηρίου (IB) και την αναμόρφωση του Νηπιαγωγείου, που οι οικονομικού τύπου βελτιώσεις αποτυπώνουν και την ανανεωτική εμπειρική προσέγγιση (εργαστήρια: θεατρικό, περιβαλλοντικής αγωγής και μουσείων, μικρό υπαίθριο θέατρο και ξεχωριστή βιβλιοθήκη). Στο σημείο αυτό το λεύκωμα στέκεται με συναισθηματική φόρτιση στο 1996, χρονιά που η Κατερίνα Μωραΐτη-Κασιμάτη έσβησε.

«Οι άνθρωποι του σχολείου: 2005-2006» είναι το τελευταίο κεφάλαιο. Φωτογραφίες και ονόματα, πολλά ονόματα, όλα τα ονόματα των ανθρώπων που δίνουν εαυτό στο Σχολείο και τα παιδιά του.

Το επετειακό λεύκωμα βασίζεται σε μια πληθώρα ποικίλων εικαστικών πηγών: φωτογραφίες –μαυρόασπρες τα πρώτα χρόνια, έγχρωμες με ασταθή χρώματα, με έντονα χρώματα και καλλιτεχνικές για τα πρόσφατα χρόνια– που έχουν απαθανάτισει σχολικές δραστηριότητες μέσα και έξω από την τάξη, στο Σχολείο και όπου αλλού –εκδρομές στην Ελλάδα και το εξωτερικό, αθλητικές διοργανώσεις, καλλιτεχνικές δράσεις, το Πανηγύρι, χοροί, θέατρο–, φωτογραφίες που παρακολουθούν τους χώρους, τις κτιριακές εγκαταστάσεις στο πέρασμα του χρόνου, εξώφυλλα περιοδικών εκδόσεων του Σχολείου (και εδώ η απαρίθμηση είναι μακρά): η πρώτη Τσουκνίδα και Η Χαρά μας, Η Πέννα, ο αειθαλής Έφηβος, το Εκκρεμές, τα Κελαιδίσματα, τα Βήματα, οι Δοκιμές, ο Συνδετήρας, αγγλόφωνα (Focus), γαλλόφωνα και ιταλόφωνα περιοδικά, τα καταστατικά που ρύθμιζαν την εσωτερική λειτουργία του Σχολείου, έλεγχοι προόδου, απολυτήρια και έπαινοι, τα προγράμματα του Πανηγυριού και των Πρωινών, αποκόμματα εφημερίδων, τετράδια, αποσπάσματα μαθητών και μαθητριών πάνω σε διάφορα θέματα, καθηγητών στα σχολικά περιοδικά, ενημερωτικές δακτυλόγραφοι εγκύκλιοι, σκίτσα και παιδικές ζωγραφιές, αποτυπώματα σφραγίδων, παραθέματα από τον Τύπο της εποχής και από βιβλία.

Το λεύκωμα δίκαια είναι αφιερωμένο στον Αντώνη και την Κατερίνα Μωραΐτη. Σε εκείνον που υλοποίησε την ελληνική εκδοχή μια σύγχρονης εκπαίδευσης και που στόχο είχε να παρέχει τον κατάλληλο εξοπλισμό στις γενιές μιας μετασχηματιζόμενης κοινωνίας ευρωπαϊκού προσανατολισμού, χωρίς να την αποξενώνει από το παρελθόν της και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Σε εκείνον που εκ πεποιθήσεως τόνιζε τα νεοελληνικά στοιχεία της, αναζητούσε την ισορροπία πνεύματος και σώμα-

τος και ενθάρρυνε την ατομική έκφραση μέσα στην ομάδα. Και την Κατερίνα που το χαμόγελο και η λαμπερή της ματιά χάθηκαν νωρίς, όχι όμως και από την μνήμη όσων τα είχαν αγαπήσει τόσο απλόχερα όσο τα εξέπεμπε.

Για το βιβλίο

Ebrei di Salonicco, 1943/ I documenti dell'umanità italiana Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, 1943: Τα ντοκουμέντα της ιταλικής ανθρωπιάς A Cura di (Επιμέλεια) Jannis Chrisafis, Alessandra Coppola, Antonio Ferrari Traduzione di (Μετάφραση): Flora Molcho Δίγλωσση Έκδοση: Ambasciata d'Italia in Atene, [Αθήνα 2008]

Οντέτ Βαρών-Βασάρ

Ιταλική αλληλεγγύη στους Εβραίους της Θεσσαλονίκης: σκέψεις με αφορμή μια έκδοση¹

Η δίγλωσση έκδοση της Ιταλικής Πρεσβείας στην Αθήνα ρίχνει φως σε όχι τόσο γνωστές πτυχές της επώδυνης ιστορίας που αποτελεί η εκτόπιση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, και συγκεκριμένα στη διάσωση Ιταλοεβραίων χάρη στις ενέργειες του ιταλικού προξενείου της Θεσσαλονίκης. Η αρχική έρευνα είχε γίνει από τον καθηγητή Daniel Carpi, ο οποίος μελέτησε πρώτος αυτά τα έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρώμης και συνέθεσε την ιστορία. Το βιβλίο του όμως, εξαντλημένο από χρόνια, ήταν δυσεύρετο για ένα ευρύτερο κοινό. Ακριβώς γι' αυτό η εκδοτική πρωτο-

Η Οντέτ Βαρών-Βασάρ διδάσκει Ιστορία στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Το βιβλίο της Η ενηλικίωση μιας γενιάς. Νέοι και νέες στην Κατοχή και στην Αντίσταση πρόκειται να κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις της Εστίας το 2009.

βουλία της Ιταλικής Πρεσβείας και των επιμελητών, του Antonio Ferrari, της Alessandra Coppola και του Γιάννη Χρυσάφη, που μας προσφέρει όλα τα έγγραφα της αλληλογραφίας και σε ελληνική μετάφραση ήταν πραγματικά αξιέπαινη.² Από τα έγγραφα του βιβλίου αναδύεται ολοζώντανη μία σελίδα μικροϊστορίας. Είναι τιμή μου που μου ζητήθηκε να προσθέσω κι εγώ δυο λόγια στην παρουσίαση του εγχειρήματος.

Η ιστορία των τεσσάρων αυτών ετών δεν έχει πάψει να μας απασχολεί παραπάνω από εξήντα χρόνια μετά, πράγμα απολύτως δικαιολογημένο διότι όσα έγιναν την τετραετία 1941-1944 έχουν ακόμη πολλά να μας διδάξουν, τόσο σε πραγματολογικό επίπεδο, ως ανασύνθεση της ιστορίας, όσο και σε οντολογικό, ηθικό και φιλοσοφικό επίπεδο. Διότι η γενοκτονία των Ευρωπαίων Εβραίων, που συντελέστηκε στην καρδιά της Ευρώπης από τους ναζί και τους συμμάχους τους, παραμένει ένα από τα πλέον φρικτά εγκλήματα, τόσο φρικτό που μετά τον πόλεμο επινοήθηκε γι' αυτό ειδικός όρος, ο όρος «έγκλημα κατά της ανθρωπότητας». Πράγματι η ανθρωπότητα ολόκληρη είχε πληγεί κι όχι μόνο μια ανθρώπινη κοινότητα, την οποία οι διώκτες της επέμεναν να ονομάζουν «φυλή». Όχι μόνο δεν επρόκειτο για άλλη φυλή, αλλά για Ευρωπαίους πολίτες εβραϊκού θρησκευματος, που επί αιώνες είχαν συμβάλει καθοριστικά στον πολιτισμό αυτής της πολιτισμικής περιοχής που ήταν η ευρωπαϊκή ήπειρος.

Το διαφορετικό θρήσκευμα έτεινε να λησμονηθεί από τους πλέον αφομοιωμένους στις τοπικές κοινωνίες, που ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. «Ebreo laïco», δηλαδή μη θρησκευόμενο, χαρακτήριζε τον εαυτό του ο Ιταλοεβραίος Πρίμο Λέβι, ο εμβληματικότερος μάρτυρας του Άουσβιτς. Ο Πιέρ Βιντάλ Νακέ, απόγονος επιφανών Γαλλοεβραίων παθιασμένων με τη δημοκρατία (τη république), που πρώτη τους είχε κάνει ισότιμους πολίτες από τον 18ο κιόλας αιώνα, επιστρέφει στην εβραϊκότητά του μόνο λόγω του ναζιστικού διωγμού. Και πάρα πολλοί σαν κι αυτούς.

Ποια ασύλληπτη παλινδρόμηση κάνει ώστε στα μέσα του 20ού αιώνα και στην καρδιά της Ευρώπης να διώκεται το εβραϊκό στοιχείο με τρόπο χειρότερο απ' ότι είχε ποτέ πραγματοποιήσει η Ιερά Εξέταση, γυρίζοντας έτσι το ρολόι του πολιτισμού πολλούς αιώνες πίσω; Αυτό ήταν το κατόρθωμα του ναζισμού και βέβαια ένα μεγάλο αναπάντητο ερώτημα.

Και μάλιστα, σ' ένα πλαίσιο τόσο απόλυτης κυριαρχίας του «κακού», που το κακό έμοιαζε η κανονικότητα, γινόταν "banal" τετριμμένο, κοινότοπο, όπως έδει-

ξε η Χάννα Άρεντ στο λαμπρό της δοκίμιο «Η κοινοτοπία του κακού». Όχι στυγεροί εγκληματίες, αλλά συνηθισμένοι, φυσιολογικοί άνθρωποι έστελναν στο θάνατο καθημερινά χιλιάδες άλλους ανθρώπους, εκτελώντας σχεδόν το επαγγελματικό τους καθήκον. Στην εποχή λοιπόν που το κακό ήταν ο κανόνας, κάθε πράξη που διέφευγε της λογικής του, κάθε μικρή κίνηση που αντιτασσόταν σ' αυτό ήταν μια αντίσταση ανυπολόγιστου ηθικού μεγέθους. Σ' αυτό το πλαίσιο εγγράφεται και η στάση των Ιταλικών Αρχών Κατοχής, οι οποίες από την αρχή αρνήθηκαν να εφαρμόσουν τα φυλετικά μέτρα που ζητούσαν οι Σύμμαχοί τους εναντίον των Εβραίων.

Οι Θεσσαλονικείς Ιταλοεβραίοι αναφέρονται ως 276 άτομα σε έγγραφο της 23ης Ιουλίου 1942, ενώ στο τελικό έγγραφο που αναφέρει τον αριθμό της αποστολής τους στην Αθήνα αναφέρονται ως 350. Όπως σημειώνει ο Αντόνιο Φερράρι: «Κι αυτή η ισχνή ομάδα περιελάμβανε όχι μόνο όλους τους Ιταλούς αλλά κι εκείνους που είχε βοηθήσει να σωθούν το φασιστικό προσωπικό του Προξενείου της πόλης, επινοώντας μακρινές συγγένειες κι επαφές με τη χώρα μας.» (σ. 19) Εβδομήντα τέσσερα λοιπόν άτομα βοήθησε το ιταλικό προξενείο να πιστοποιήσουν την (αληθινή ή ψεύτικη) καταγωγή τους από τη γείτονα χώρα, ενεργοποιώντας προφανώς λησμονημένες ρίζες. Όπως και να 'χει, το γεγονός αυτό δείχνει ότι ο πρόξενος Γκουέλφο Τζαμπόνι πέτυχε να διευρύνει όσο ήταν δυνατόν τον αριθμό αυτών που μπόρεσε να σώσει αποδίδοντάς τους ιταλική υπηκοότητα.

Οι 350 λοιπόν Θεσσαλονικείς Εβραίοι που δεν εκτοπίστηκαν από τη Θεσσαλονίκη αλλά στάλθηκαν στην Αθήνα κυριολεκτικά στο παραπέντε, λίγες εβδομάδες πριν ολοκληρωθεί η εκτόπιση, ήταν μία φωτεινή σελίδα της ιστορίας σε χρόνους τόσο σκοτεινούς και μια πολιτική πράξη αναμφισβήτητα θετική. Ήταν επίσης, ένα κατόρθωμα διπλωματίας και ορθών χειρισμών του προξένου Τζαμπόνι, ο οποίος διέυρυνε όσο μπορούσε το μήνυμα που ερχόταν από τη Ρώμη.

Αν αναλογιστεί κανείς ότι οι 366 Εβραίοι Ισπανικής υπηκοότητας, για τους οποίους έγιναν αντίστοιχες προσπάθειες από τις ισπανικές αρχές, τελικά πήραν τον δρόμο για το στρατόπεδο του Μπέργκεν Μπέλζεν,³ αντιλαμβάνεται ότι το κατόρθωμα της επιβίβασης στο τραίνο των Ιταλοεβραίων, το οποίο μετά από φοβερές κωλυσιεργίες φεύγει από τη Θεσσαλονίκη και φτάνει στην ιταλοκρατούμενη ακόμη Αθήνα, είναι πράγματι εντυπωσιακό. Εντυπωσιακό είναι και το έγγραφο που περι-